

Seminář filosofie

Ladislav Hejdánek

◆ bytový seminář | přepis, česky, vznik: 21. 4. 1982

◆ private seminar | transcript, Czech, origin: 21. 4. 1982

Seminář filosofie [1982]

21. 4. 82

[začátek přepisu chybí – pozn. red.]

a ačkoliv etymologické kořeny v každém tom jazyku jsou totožné nebo alespoň velmi podobné, tak vidíte, jak ten významový posun odlišný, že ek-staze a existence v obecném povědomí náleží do zcela různých souvislostí. My tedy, když toho slova budeme používat, tak budeme velmi důsledně dbát, aby se nám do toho nepletly žádné konotace, které to na sebe historicky nabralo, a budeme myslet jediné na tu původní etymologickou náplň toho termínu. Tedy vědomí jakýmsi způsobem vyčnívá ze sebe, odchází od sebe, postaví se mimo sebe. A v tomto postavení ven, ze sebe, se setkává s něčím, z tohoto setkání se vrací k sobě a v tom návratu k sobě je sobě znovu dáno, a je sobě dáno takovým způsobem, že se samo stává něčím novým. Jsou tady jakoby dvě vědomí, jedno, kterému je dáno, a to druhé, které je onomu prvnímu dáno. To je zvláštní věc.

Když jsme dali takový důraz na to, že jediné vědomí se ode všech ostatních skutečností liší tím, že je našemu vědomí dáno přímo, bezprostředně, takže vědomí může sebe samo přímo nahlédnout, tak jsme vlastně připravili k nahlédnutí tuhleto základní skutečnost, totiž že když vědomí přichází k sobě – a předpokladem toho bylo, že od sebe odešlo, že od sebe odstoupilo – když vědomí přichází k sobě, přichází k sobě tak, že samo sebe nahlíží. To je strašně důležitá věc. Náhled, nahlédnutí, což je základ všeho vědění, vědomí, poznání, bez toho to není možné – se objevuje jako etapa, která následuje po ek-stazi vědomí, po tom, jak vědomí od sebe odstupuje. Předpokladem nahlédnutí je tedy ek-staze, setkání, ke kterému by bez ek-staze nemohlo dojít.

Nu, a jaké to může být vlastně setkání, když jeho důsledkem je nahlédnutí? A to je strašně důležitá věc, protože to nahlédnutí, v němž to vědomí nahlédne sebe samo, je předpokladem nahlédnutí všeho dalšího, co je dáno ve vědomí a skrze vědomí. Tady jsme přišli k bodu, který má elementární důležitost pro pochopení základu všeho poznání. Co to tak může být, s čím se to vědomí, když vystoupí ze sebe, když se postaví mimo sebe, s čím se tak může setkat, aby v návratu si otevřelo cestu k sobě samému a přes sebe ke všemu ostatnímu? Řecká tradice tomu nahlédnutí říkala theoria. Ale theoria je redukce nahlédnutí; theoria není nahlédnutí, nýbrž zírání. A ten důraz je zcela převeden na tu předmětnou stránku zírání. Zírání je důležité proto, že nechá se vyjevit to, co je před námi. Ale to je jenom jedna stránka a jeden modus nahlédnutí. To bychom si mohli ukazovat, jak těch modů je celá řada. Jenom na ukázkou: podívejte se, jakým způsobem nahlédnete třeba určitou geometrickou souvislost. To je taková – teď používám toho slova v trochu širším významu než dosud. Když jsme mluvili o tom, že vědomí, které se vrátí k sobě samému, tak nahlíží samo sebe, tak to byl náhled bezprostřední, přímý. Ale jsou nahlédnutí, která je třeba připravit, která nejsou na první

pohled nahlédnutí, ale stávají se nahlédnutím teprve v důsledku určitých postupů. Ještě tam dám jedno extempore: víte, že lidé jsou schopni různě nahlížet (to je zase jiný význam) nahlédnout přímo, že před sebou mají řekněme 5 kuliček. To lze ještě běžně nahlížet, když jsou určitým způsobem uspořádány. Šest kuliček nijak neseřazených již málokdo rovnou vidí jako šest. Sedm už téměř všichni lidé musí spočítat, nejsou schopni to rovnou vidět. Tři naproti tomu každý vidí jako tři. Někteří lidé jsou tak nacvičení nebo jsou tak nadáni, že i zmateně rozházených deset kuliček vidí přímo jako desítku. To je vlastně tentýž způsob nahlédnutí, když my si různá nahlédnutí spolu kombinujeme. Tj. když to máme pár těch kuliček, tak my si to rozdělíme po třech nebo po čtyřech a teď ty skupiny dáme dohromady a sečteme. Ale už je prostředkováno soudem, určitou myšlenkovou operací. Takovýmto způsobem lze nahlédnout některé algebraické a geometrické souvislosti. Že součet úhlů rovinného trojúhelníka je 180° , to nikdo nenahlédne. Ale přesto lze demonstrovat tuto věc tak, že to je nahlédnutelné, tj. ne tak, že se to naučíte nazpaměť nebo prostě vezmete na vědomí, že to tak je, protože to snad někdo dokázal. Ale když se necháte poučit o doplňkových úhlech a když se tam protáhnou jednotlivá ramena atd., tak se to dá prostě dokázat. A dokazuje se to na základě jednotlivých nahlédnutí, která se potom uzavřou v soudu do jednoho závěru. Tedy: jsou nahlédnutí, která jsou takto zprostředkována myšlenkově, ale nepřestávají být nahlédnutími, není to ještě konstrukce. Ten přechod, který je prostředkován úsudkem, v zásadě není nezbytný. Je možno si pomyslet bytost, která svými schopnostmi nás předčí a je schopna náraz vidět, že kuliček je 50. Není nezbytné to počítat pro každou bytost. Jako jsou lidé, kteří na rozdíl od ostatních jsou schopni vidět, že jich je devět nebo deset, tak v zásadě by mohla existovat bytost, která by přímo viděla, že jich je padesát. Tedy je to něco jiného, než třeba nahlédnout atom – to není možné. To je skutečně konstrukce. Ale nahlédnout, že kuliček je deset, to je možné. Nebo nahlédnout platnost Thaletovy věty nebo Pythagorovy věty. Tam je to ovšem o to problematičtější, že se musí demonstrovat... Ta běžná demonstrace, jak se provádí ve škole, s těmi čtverečnými centimetry nad stranami 3, 4, 5 cm dlouhými – to je taková výjimečná věc, na které se „prokazuje“ obecná platnost oné věty. Ale to se dá prokazovat ještě jinými způsoby, které skutečně pracují s nahlédnutím.

Ale já jsem chtěl vlastně vykládat o něčem jiném. Chtěl jsem ukazovat, že nejenom tahle nahlédnutí, ať už přímá nebo zprostředkováná a integrovaná soudy, nasuzování, myšlení, ale že dokonce i všechno další poznání, které se bez těch nahlédnutí neobejde, vždycky v základě každého poznání jsou nějaká nahlédnutí, a teprve kolem nich se staví nějaká teorie nebo hypotéza, – všechno to poznání je prostředkováno či přímo založeno těmi původními nahlédnutími, a tato původní nahlédnutí jsou možná jen díky tomu, že se vědomí vrací k sobě, a vracet se k sobě může, když od sebe odstoupí a v tom odstupu, v té ek-stazi se s něčím setká, co mu pak umožní všechna ta nahlédnutí a přes ta nahlédnutí všechno další poznání. Tohle jsem říkal“ a řekl jsem, že ve starém Řecku se tomu nahlédnutí říkalo theoria. Nahlédnout

něco ve smyslu theoria znamenalo otevřít jakoby oči (rozumí se duchovní, nikoli zrakový orgán) – ale je důležité, že celá ta představa je modelována na zraku – otevřít oči, odstranit překážku, která by mohla zastiňovat to, nač se dívám, a když otevřeme oči a žádná překážka tu není, tak prostě vidíme, co je před námi. A toto vidění, nazírání, to je pravé poznání. Proto také to pravé poznání, pro něž předpokladem je otevřít oči, bylo definováno především onou nepřítomností překážky. Ten předpoklad, ta podmínka otevření očí tu je úplně ponechána stranou. Důležité je, že tu není překážka, která by zakrývala to, co je před námi. Takže to pravé poznání je možné tam, kde není přítomná překážka, kdy to, nač se díváme, není zakryto, čili je nezakryto. A tato nezakrytost, neskrytost se řecky vyslovila jako alétheia. Léthé byla řeka zapomnění, a znamená zápor, a-létheia je ne-zakrytost. Na tom vidíme, jak v tom modelu starořeckém bylo celé poznání převáděno na otázku, zda je něco zakryto či nezakryto. A to, co zakrývá, to je překážka. Tedy jak to, co je poznáváno, tak to, co brání poznávání jako překážka, je tady objektivováno jako něco, co je před námi. To naše otevření očí, to otevření duševního a duchovního zraku, to není vůbec tématizováno. Ale my naproti tomu to tématizujeme. Nám se vůbec nezdá, že by bylo možno tu otázku klást na rovině věcí a věcných překážek. Protože my víme, že věci a věcné překážky jsou nám stejně „dány“ jen ve vědomí, a že to rozhodující je, jak to vědomí přichází k sobě samému. A teprve přes tento akt, jak vědomí přichází k sobě samému, je schopno přicházet k tomu dalšímu. Vidíte, že tedy je ten důraz opravdu posunut jinam.

Nu a tedy: co to asi může být, když setkání s tím umožňuje a zakládá každé naše nahlížení, každou naši zkušenost, každé naše setkání s čímkoli na světě? No bude to pravda, ale ne ve smyslu aletheia. Aletheia je relativní pojem, nebo lépe řečeno, je to pojem jakési relace. Mluví se tu o nezakrytosti. Ta nezakrytost sama o sobě je nesmyslná. Ta má váhu jedině v souvislosti s něčím, co není zakryto (a mohlo by být zakryto, nebo bylo zakryto). Tedy nezakrytost je čímsi velmi nesamostatným, čímsi, co má jenom akcidentální charakter. Ale pravda v našem smyslu nemá vůbec akcidentální charakter, neboť to je to, s čím se vědomí setkává, když není u sebe, když je mimo sebe, když stojí ven ze sebe, a je to to, co skrze setkání umožňuje, kvalifikuje vědomí k nahlížení. Vědomí samo o sobě není schopno nahlédnout jinak než ze setkání, na základě setkání s pravdou v ekstazi. Tedy kdybychom se vrátili k té původní otázce, totiž zda je to skutečně filosofie, která nás oslovuje, anebo spíše něco jiného, co nás oslovuje skrze filosofii, přes ni a jejím prostřednictvím, tak nyní dospíváme k takové tentativní možnosti, že pravda je tady tím, s čím se vědomí setkává tak, že je oslovováno. A že toto oslovování je možné jenom tam, kde vědomí nezůstává jen u sebe, ale opouští se. Já tímhle tím skončím, protože už je dost pozdě, jak koukám, a bude tedy lépe, když si o tom budeme moci podiskutovat. Samozřejmě že to má ještě řadu dalších aspektů, zejména bude třeba vyšetřit – nebo je třeba vyšetřit, nemusíme to dělat my, záleží na tom, jak se to bude vyvíjet – ale je třeba vyšetřit, jak vlastně to vědomí odchází od sebe, co to vlastně znamená, jak to máme chápat. Já to tak maloučko načnu nebo naznačím,

jen takové malé upozornění, protože víc by bylo zbytečné, neboť řada z vás už ví nebo přečetla nebo odjinud se dozvěděla, že totiž to vědomí je zřejmě příliš křiklavé. To je plné něčeho, je přeplněno, nacpáno, vědomí se velice prosazuje, a kdyby zůstalo u sebe, tak ta pravda k němu a skrze ně dál vůbec nepronikne. To vědomí se musí nějakým způsobem umírnit, musí se zdusit, musí samo sebe omezit, musí se umenšit, odmlčet. To je také další věc, když jsme říkali ve vědomí, v reflexi – říkali jsme, já jsem to nezdůrazňoval, ale je to celkem snad nahlédnutelné, že když jenom vidíme ty vrány, že ještě vlastně nic nevidíme, že teprve když víme, že to jsou vrány, že v tom je už soud nějaký – tedy reflexe, to je soud, to není jenom nějaké odrážení, jak by slovo v původním nebo snad spíše běžně posunutém významu mohlo naznačovat, jako reflex v zrcadle, to je určitý úsudek, to je myšlení. Když mluvíme o vědomí, tak to je vědomí prорефлектованé, to jest plné myšlení, a tedy tady nemáme na mysli obsahy, pojmy, ustálené, fixované, ale je to skutečně ten pohyb, činnost, akce, akty vědomí. No a ta křiklavost, ta pronikavost vědomí, to je právě ta křiklavost a pronikavost myšlení. Myšlení a mluvení je totéž. Když myslíme, tak vlastně křičíme. Čím intenzivněji, čím pronikavěji myslíme, tím víc řveme. Ale když řveme, tak neslyšíme, co říká ten druhý (a tím méně slyšíme pravdu samu). Myšlení, které se chce setkat s pravdou, musí nějakým způsobem a v jistém smyslu resignovat na sebe, musí samo sebe zapřít, musí umlknout. Tedy s pravdou se nesetkáváme tak, že bychom ji ve svém myšlení nějak uchvacovali, že bychom ji pojali, pojmově uchopili do svých myšlenkových tenat, do pastí. Pravda není ta myška, kterou lapíme svými důmyslnými myšlenkovými konstrukcemi. Ale myšlení, chce-li se setkat s pravdou, musí ustat, musí umlknout, musím se stát čirou pasivitou – pasivita je druh aktivity – musí se stát ne něčím kategoricky tvrdícím, ale musí se stát otázkou, musí se stát očekáváním, otevřeností. Takže myšlení, které není pouhou otevřeností, pouhou otázkou, je legitimní pouze po setkání s pravdou, ne před setkáním. Myšlení nemůže násilím uchvátit pravdu, ale musí se nechat uchvátit, aby mohlo potom ve službě pravdě nést, prosazovat, dokazovat něco dál a přesvědčovat. A to odpovídá tomu, co jsme si říkali na začátku, když jsme analyzovali, to to vlastně je mít zájme o filosofii. Když jsme tam zjistili, že už to slovo zájmem nám napovídá, že to není náš interest, ale že to něco jako zajetí, že někdo nebo něco nás zajalo, uchvátilo, učinilo si nás svými služebníky. Tohle je nyní zase tady, to teď aktualizujeme. Myšlení, vědomí, které se setkalo s pravdou – a s pravdou setkat se může jedině, když od sebe odstoupí a přejde v otevřenost, už jako kdyby tu nebylo, u jako by se ztrácelo tváří v tvář setkání s pravdou – teprve toto myšlení v tom setkání může prodělat tu nezbytnou proměnu, v důsledku které mu jsou otevřeny cesty ke všemu na světě a k celému světu. A teď už opravdu skončím.

Z diskuse.

(K) První otázka, která mi napadla, když jsi teď skončil, jestli tomu bylo tak, že – tu řeč (?) – že předcházelo setkání s pravdou, ta pasivita, ta otevřenost, a pak teprve ta řeč. Jinak by ta řeč sama o sobě nemohla...

LvH: To je správná otázka, ale je to spíš takové memento, jednak pro mne, jednak pro všechny, kteří se k tomu budou chtít vymezovat, protože i když na tu otázku je dobře pamatovat, ta otázka nikomu nepomůže. Teď je potřeba nějak najít způsob, jak to opravdu zkontrolovat.

(K) Jestliže tomu tak opravdu bylo, tak na první pohled vidíme, že jsi se nemusel s žádnou pravdou setkávat, nemusel jsi se ztišovat, ale prostě jsi přenesl opět jeden theologický koncept do filosofického kontextu – a je to. Čili u Tebe by to tam muselo předcházet, ale ty ses prostě jenom poučil, že takto ... to je přece známo o křesťanské modlitbě, tam je také ek-stasis, nějaké zrcadlo, které umožní pohled na sebe sama, čili tys to jen mechanicky přemístil do filosofie. Co tě tedy vedlo? To, co říkáš, je mi všechno povědomé z toho, co znám, a mohu si to zase zpátky taky přenést do toho theologicko křesťanského světa.

LvH: No tak, když postavíš otázku, zda to není mechanicky přeneseno, tak samozřejmě jednak by ti dalo značně práce prokázat tu mechaničnost onoho přenesení. Kdyby to bylo jen tak mechanicky přenesené, tak už to nepochybně přenesl kdoví kdo, kdy, dávno. Tohleto jsou způsoby uvažování poměrně nové, takže něco se nějak odehrálo. Čili mechanicky to přeneseno není. Že to je nějakým způsobem poznamenáno touhleto zkušeností, to je velice dobře možné, tím je převedena rovina našeho rozhovoru ze systematickosti na historičnost. Tvá otázka nechává stranou vnitřní souvislost předváděného myšlenkového sledu a z odstupů, z tribuny chce posoudit souvislosti s jinými kulturními skutečnostmi, duchovními atd. Což je možné, ale je třeba si uvědomit, že to je něco jiného. Je to pohled, který se neúčastní na té myšlenkové cestě, po níž jdeme.

(K) To je pravda, to jsem se chtěl jenom na začátku zeptat.

LvH: No a mělo-li to vyvolat jistou pochybnost o filosofické legitimitě tohoto podnikání, inu, jestliže filosofie je reflexe, no tak samozřejmě je ta reflexe je vždycky taková, jaká je ta zkušenost reflektovaná, nebo jaká je – lépe řečeno – ta aktivita, která je reflektována. Jestliže reflexi podniká křesťan, tak samozřejmě výsledky musejí nést nějaké znaky této skutečnosti. Kdyby křesťan reflektoval svou zkušenost a svou aktivitu, svůj životní styl, orientaci životní atd., tak, že by na tom nebylo znát, že je křesťan, tak bychom se museli domnívat, že buď není křesťan anebo že ta reflexe je blbá. Protože pokud to je křesťan a pokud ta reflexe je alespoň minimálně regulérní, tak samozřejmě její výsledky musí nést známky toho, že jde právě o křesťanský život, který je tu reflektován. Čili na tom po mém soudu není nic nelegitimního, že by tedy filosofie neměla právo toto učiniti. Proč? Je-li reflexí, tak je reflexí vždy toho, co tu je. Proč by si z toho, co tu je, měla reflexe

vybírat jenom něco a před něčím stát jako před nějakým tabu, tabuizovat to?

Odpovídám tedy: ano, samozřejmě, je to tak, že to je k poznání, že to vychází najevo, není na tom však nic nelegitimního, není to mechanicky přeneseno, nýbrž je to určitá aplikace nebo přenesení určité struktury přes reflexe do celkového způsobu myšlení. To je přesně to, co mám v úmyslu dělat.

(K) A jak se to liší od indoktrinace, na kterou by možná někdo mohl poukázat?

LvH: Odlišení je poměrně jednoduché. Historickému pohledu, kterým jsi tu vlastně předvedl, se to musí jevit jako nerozlišitelné. Ale pokud vejdeš na cestu té myšlenky, která se tu rozvíjí, tak zjistíš, jsou-li tam nějaké lakuny, nějaké nepřeklenuté propasti, nějaké nesouvislosti, anebo zda to je opravdu vypracováno krok za krokem jako určitý souvislý pochod, který představuje myšlenku v činu, myšlenku v aktu, v akci. Zevnitř, když se vejde na ten systematický pochod toho usuzování, tak tam se to tedy pozná. Zdálky, když se to jen zařadí, shledají se jenom souvislosti, podobnosti atd. je to neodlišitelné.

Když nic nemáte, tak bych k tomu chtěl udělat ještě jednu poznámku. Totiž i když se stane, že takovýmhle způsobem se uplatní určitá myšlenková struktura, když se přenese do nového kontextu, tak to ještě – v tomto případě – neznamená, že tato struktura, která takto byla nově, v nové souvislosti uplatněna, že je eminentně, charakteristicky a zcela jednoznačně křesťanská. To je potřeba ještě nějak prokázat. Tj. třeba jestliže Marx své pojetí dějin interpretoval tak, že strukturálně zachoval staré izraelské pojetí dějin – znáte přece ty analogie, na něž už bylo mnohokrát upozorněno, že třeba v tom Marxově pojetí ráj je prvobytně pospolná, beztřídní společnost, hřích je první soukromé vlastnictví, spasitel je dělnická třída, proletariát, poslední soud je revoluce, a království boží je nová beztřídní komunistická společnost. Tedy když se tohleto ukáže, tak tu máme ještě otázku, jestli tahleta struktura je čímsi inherentně čímsi křesťanským resp. židovsko-křesťanským, a jestliže ji Marx použil, tak eo ipso je jeho koncepce židovsko- křesťanská, byť heretická, byť tedy nějaká úchylka, anebo on jenom oddělil něco z toho židovství a křesťanství, bez čeho se to židovství a křesťanství klidně může obejít, ale je to takový vynález, která ta marxistická průmyslová špionáž odkoukala a použila pro své cíle. Patří-li to k podstatě křesťanské víry nebo nepatří, to není samozřejmé, ale je třeba to ještě zvlášť prokázat. Čili ani v tomto případě ... já jsem se totiž lekl, že jak jsem odpověděl na začátku, by mohlo být interpretováno jako vytažení legitimace, že samozřejmě to je křesťanské. Tak toho jsem se trochu obával a proto říkám tohle. To by se muselo ještě prokázat; že to je odtud, to je nepochybné, ale patří-li to k tomu jádru, anebo je-li to jenom taková okrajová záležitost, to by se muselo prokázat.

(K) Kdybys mohl říci přesněji, jak se liší reflexe od toho pohledu z tribuny. Já si mohu také myslet, že jsem provedl reflexe nějakého řádu, toho, co ty jsi předvedl. Tím, že jsem se postavil jaksi od toho, a teď jsem zjistil, že to má nějaký původ někde jinde, že

to má předpoklady, a já si mohu – podle tebe – mylně myslet, že to byla reflexe. A tys to nazval vtipně jako „pohled z tribuny“. Tak jak bys to rozlišil?

LvH: Ne, každá reflexe je vždycky taky trochu pohled z tribuny. To zcela nepochybně, jenomže to je jenom jedna část reflexe. Totiž aby bylo jasno. Podívejte se, když je podrobováno ... Reflexe je vždycky reflexí něčeho. To „něco“, co je reflektováno, je vždycky nějaké aktivita, naše aktivita. To, co je nám dáno, není ani předmět naší aktivity, ani subjekt naší aktivity, tj. nejsme si dáni ani „my“ jako takoví, ale není nám dán ani ten předmět, jehož jsme svou aktivitou dosahovali, jež jsme chtěli nějakým způsobem zasáhnout, změnit atd. Teprve reflexe je schopna ukázat, nechat vyjevit, co na té aktivitě je poplatno tomu subjektu a co tomu objektu. Pokud se nějaká akce, tj. nějaký náš praktický zásah, pokud se ukáže jako úspěšný nebo neúspěšný, tak chceme – v obou případech, ale zejména tam, kde zásah byl neúspěšný – analyzovat, čím to bylo způsobeno, že byl neúspěšný. Když je úspěšný, a kdybychom jej chtěli opakovat, tak nevíme přesně, co vlastně způsobilo ten úspěch, protože těch všelijakých... No a teď samozřejmě je strašně důležité, jak je ta reflexe provedena. To, co dělala tradičně filosofie, to byla také reflexe, jenomže to byla reflexe, která úplně zapomínala na subjekt. Jak jsem vám ukazoval, třeba v tom pojetím řeckém pro poznání bylo rozhodující jen to, co bylo poznáváno, a to co nám v tom poznávání překáží. A to, co nám překáží, bylo vždycky chápáno jako překážka, jako něco věčného, objektivního, co lze prostě odsunout, aby to co poznáváme bylo prostě před námi a aby nic nepřekáželo našemu zírání. Tam ta otázka, jak vypadá naše zírání, byla naprosto položena za nic nebo postavena na okraj, jako kdyby šlo jen o to, že otevřeme oči a zavřeme oči. Pokud je otevřeme a není tu žádná překážka, vidíme. Ten subjektivní či spíše subjektní aspekt, to, že tu je zapotřebí nějakého výkonu, úkonu, to tam nikdo neviděl, to bylo odmrštěno či spíše zapomenuto, opomenuto. Proto mohl Aristoteles říci, že podstata teorie spočívá v tom, že se zády obrátíme ke každému dělání a jenom zíráme – v metafyzice. Takže buď člověk něco dělá – anebo poznává. Když něco dělá, nemůže poznávat. My už dnes víme, že to je jinak, ale tenkrát se to stavělo takhle. Ta váha subjektu tenkrát nepadala v úvahu.

(VI.) Je to tedy tak, když ruský akademik Landau např. viděl před sebou ty složité matematické rovnice, on je vyřešil, ale naprosto nevěděl, jakým způsobem k tomu dospěl. Je to také nazírání, kdy taky viděl, že překážka není, on to vyřešil, ale... tak jak se setkával v tom vědomí a jak se mu to odkrylo? Já jsem nerozuměl nebo jsem to zaspal, že totiž ta pravda – v tom setkání – není to ve smyslu alétheia, kde jde tedy o odkrytost... Jak byl ten výklad, že to je nějaká jiná pravda, v jiném smyslu? Tak abych to nezamíchal: tak ten Landau. Jak by se tohle řešilo, jak nazíral, a jak ve vědomí, měl taky tu ek-stázi?

LvH: V matematice, ale nejenom v ní, to nahlédnutí, to je... My máme jakési tradiční konotace, tradiční souvislosti...

VI.: Konotace – jak to vykládáte?

LvH: Kon-notace, tj. spolu-významy. To co – žádný pojem není nic samostatného, pojem je vždycky nasouzen, primární je soud a nikoliv pojem. Pojem je třeba nasoudit. A když se nasoudí, tak s sebou nese jisté spoluvýznamy, které nejsou dány přímo tím pojmem, ale jsou jaksi přivěšeny na základě toho, jak byl ten pojem nasouzen. A ty spoluvýznamy dovolují dešifrovat ten pojem, tak že ho znovu oživíme přes ty soudy, jimiž byl nasouzen. Když chceme někomu vyložit určitý pojem, můžeme to udělat jedinečně tak, že ho přivedeme k tomu, jak jej sám pro sebe znovu nasoudí, jak ten pojem pro sebe znovu konstituuje. Takže to jenom pro domluvu. – V té matematice určitě souvislosti se mohou týkat pouze pojmů. V tradičním pohledu jsme navyklí v tomhle nevidět otázku pravdy a pravdivosti, protože jaké jsou pojmy, takové jsou jejich souvislosti, a jestli to je pravda nebo není, to je jiná záležitost. To nahlédnutí je otázka nerozpornosti, ale nezaručuje to pravdivost. To je ovšem právě ta zvláštnost matematiky, jak jsem to tady demonstroval na příkladech s kuličkami nebo s Pythagorovou větou atd. . Ty souvislosti mezi jednotlivými nahlédnutími opravdu se nemusí týkat realit, ale mohou se týkat a týkají se způsobů našeho myšlení. A tím se vracíme k tomu, nač jsem odpovídal už Honzovi. Reflexe totiž se může zaměřit jednostranně na odhalování toho, co v té akci padá na vrub subjektu, anebo se může také jednostranně orientovat na to, co padá na vrub objektu. V té staré tradici, počínající v antickém Řecku, se důraz jednoznačně dával na to, co padá na vrub objektu, věci, a ten subjektní resp. subjektivní přístup se zcela odkládal stranou. Moderní doba, počínající Descartesem – to je takové do jisté míry konvence, víte, jak tomu je s těmi hranicemi, jistě by se našli i starší ještě myslitelé – ale tedy počínající Descartem začal dávat postupně stále větší a větší důraz na subjektivitu. Přičemž ta subjektivita se opět interpretovala (většinou) objektivisticky. Takže když třeba Descartes chtěl odlišit věci a myšlení, tak – jak víte – odlišil ty základní dvě substance, res extensa a res cogitans, takže tomu myšlení říkal res. Už to je zajímavé, že to pro něho byla věc. Na to navázal potom za dvě generace (filosofické) Leibniz a ten v tom pokračoval ovšem docela zvláštním způsobem, že vybavoval tu substanci descartovskou, která byla jaksi zcela objektivována, on ji subjektivizoval tím, že ji na základě jistě přijatelnější interpretace, ale přece jenom ji individualizoval, tj. byť s tou božskou prestabilizovanou harmonií, přece jenom v každé té monádě ta vyčeřenost byl rozličné míry, různého dosahu, takže některé ty monády byly vnitřně vyčeřenější, projasněnější, a jiné byly temnější. Základ měly stejný, ale došly z toho základu nestejně daleko. Zase ten základ byl stejný: res cogitans je tu zaručena Bohem, tou božskou monádou monád, která ukládá ten společný základ stejně do všech monád. No a Kant zase – přes Wolfa o dvě generace dál – navazoval na Leibnize a tohleto, tu původně descartovskou res cogitans proměněnou v ten společný základ, prestabilizovaně uložený do každé monády, proměnil dále v apriori každého poznávajícího subjektu. To apriori je zase stejné pro každého, tj. pro ducha vůbec, pro rozum vůbec. Ve skutečnosti, i když ta subjektivita

nabírala na grádech, ve skutečnosti se to stále ještě myslelo předmětně. Pořád se ty nejdůležitější partie, ty neuralgické body myslili takto objektivovaně. No ale od toho Kanta dál to pak vzalo rychlý spád a v té německé pokantovské filosofii, v tzv. klasické německé idealistické filosofii, se ten subjekt tematizoval a nabýval na váze tak překotně, že nakonec kromě subjektu už nic nezbyvalo. Přesto však jakýsi objektivismus tam stále zůstával, stále se tam udržoval anebo vždy znovu vracel, přinejmenším u Hegela, který je vysloveně charakterizován jako objektivní idealista, ale dokonce i u takových tzv. subjektivních idealistů to tam zase zůstávalo, i u Fichta, i u Schellinga, oni si to uvědomovali a chtěli to přece jenom nakonec nějak rozbourat, od toho intelektualismu se začalo ustupovat a začala se tam prosazovat vůle, svévole, subjekt si mohl své představy utvářet tak nebo onak, libovolně, a došlo to až do takových absurdností jako u Vaihingera, filosofie als ob, nebo Stirnera atd. Ale je zajímavé, že teprve v minulém století k něčemu takovému došlo a hned v takových absurditách. Ten subjekt vlastně pořádně ještě myšlen nebyl. Pořád tam nějak hrála roli ta objektivace, zahájená kdysi v řecké klasické filosofii, a ta filosofie byla resp. začal být schopna se tomu bránit teprve značně pozdě a to ještě dosti křečovitým způsobem.

(VI.) No a pak tím začátkem byl Kierkegaard – nebo kdo s tím myšlením subjektu a subjektivity vlastně pořádně začal?

LvH: No, to je těžko takhle přesně říci. Já mám dojem, že ještě do teďka vlastně nic takového nemáme. Filosofie subjektu ještě na nás čeká, resp. my čekáme na ni. To jsou všechno jenom takové základní kameny. Ale důležité na tom je to, že ta reflexe ukazuje oboje, a že chybné je, když ta reflexe se soustředí, nebo lépe: když my se v té reflexi soustředíme jenom na to jedno- reflexe přece představuje analýzu akce, která je jakousi syntézou, jakýmsi synergismem subjektu a objektu, tj. subjektu aktivního a toho, k čemu ten subjekt v akci míří. A to je jednota, akce představuje jednotu. Reflexe představuje jakousi analýzu téhle jednoty a správná reflexe má rozčlenit to, co padá na vrub subjektu, a to, co padá na vrub objektu. Většinou to reflexe dělala tak, že jedno nechala padnout pod stůl a na to druhé se zaměřila. Řešením není, udělat to opačně, přejít do opačného extrému. To se v dějinách filosofie dostatečně prokázalo.

Zapomenout na objekt a zcela se soustředit na tu subjektní nebo dokonce subjektivní stránku akce není žádná náprava. Ale udělat to tak, že vyváženě v té reflexe to obojí necháme vyjevit, to je kumšt, kterému se musíme naučit. A to je také přesně odpověď na to, jaký je rozdíl reflexe divácké a reflexe pravé nebo jak bychom to řekli. To je také reflexe, jenomže to je ta reflexe toho typu, která se zařazuje do té objektivistické tradice. Je to reflexe, která ukazuje na to, co má před sebou. Kdežto reflexe, která se účastní té cesty, je u toho, je u věci. Samozřejmě, ve chvíli, kdy je u toho, při tom, účastní se té cesty, může pak reflektovat, co to vlastně dělá. A pak tatáž úvaha vypadá jinak zevnitř než z divácké pozice. Já, když touhletou cestou jdu, musím si položit otázku, jak dalece jsem tu pod vlivem nějaké tradice, jak dalece na mne působí jiná, cizí

tradice, jestli se to tam nesváří, jestli ten vliv se projevuje proti mé vůli, bez mého přispění, anebo jestli to kvitují, chci-li to tak dělat, teď to rozvažovat, zda to je legitimní v rámci mých úmyslů anebo to není legitimní – to všechno je zřetelně jinak, než jenom na dálku, z divácké pozice posuzovat podobnosti, analogie, rozdíly atd. Ale v zásadě obojí je reflexe, jenže ta jedna je řekněme legitimnější než ta druhá. Samozřejmě by se mělo ještě říci, že ani ta divácká reflexe není možná jinak než že se nějak divák do jisté míry identifikuje s tím, který jde, protože jinak by tomu vůbec nerozuměl. Může se takhle ptát a odpovídat na to, když to bere vážně, jenom když se alespoň na chvíli ztotožní s tím, kdo jde. No a teď jde o to, na jak dlouho, jestli s ním jde dost daleko, jestli jenom k tomu nečuch a už soudí, nebo jestli to pronikl dostatečně (do hloubky), atd. Tedy jsou takové, řekli bychom, přechody, není to jenom buď anebo.

(Koz.) Mně to překvapuje, že teďka hovoříš o něčem úplně jiném. Tys mi měl ukázat, že jsem se nesetkal s pravdou, že jsem ze svého diváckého pohledu neudělal ...

LvH: To ti nemohu dokázat, protože ty ses s ní setkal, ale to ještě neznamená, že ta pravda se prosadila v tvém myšlení. Ale ty ses s ní musel setkat, protože jinak by ses nesetkal s ničím. Každý se setkal s pravdou. Protože jakmile se setkal s něčím jiným, setkal se s věcmi ve světě, s lidmi, s knížkami, přečetl něco, to všechno je možné jen v důsledku toho, že se setkal s pravdou. Teď jde o to, co si z toho odnesl, to je jiná záležitost, ale jinak to nejde.

(VI.) No a teď ta moje, to setkání s pravdou, která je v jiném smyslu než alétheia. Co se tím chtělo, jak se...

LvH: To je takhle. Já jsem řekl, že to je relativní věc, ta aletheia. Tj. pravda je, že tahle ta židle je bílá, mysleli v antice. A stačí otevřít oko a vidím. Jenom by se mohlo stát, že mám tady nějaké okno s červeným sklem, které mi to skreslí. Když to okno jako překážku dám pryč, tak to je právě aletheia, že překážka je pryč, že bělost židle je nezakrytá. To prostě vidím. Takže tady ta pravda je jenom čímsi okrajovým, tou nezakrytostí, nepřítomností překážky. Jenže v tom smyslu, jak jsem to vykládal, ta pravda je čímsi elementárně důležitějším. Nejde o to odstranit překážku; i když tady žádná překážka není, tak já nic nevidím, jestliže předem nedojde k setkání s pravdou. Pravda umožňuje, abych něco viděl. Jak to tak může být? No třeba si to můžeme představit tak: všechno je ve tmě, a jenom světlo pravdy je schopno ukázat, jaké ty věci jsou. Protože jinak ve tmě se nemohou ukázat jako to, čím jsou. Tedy pravda je něčím takovým jako světlo. Není jako nepřítomnost překážky, ale jako přítomnost světla. Ten rozdíl je tady podstatný. Pravda je čímsi jako moc, která umožňuje a zakládá vidění, poznání atd. Kdežto tam pravda je čímsi relativním a zejména negativním, je to nepřítomnost rušivého elementu.

(VI.) A Heidegger taky používá termínu aletheia, tu skrytost a odkrytost ...

LvH: Vykládá to s velkou pozitivitou, a pokouší se tedy – on to velmi přeznačuje, tu myšlenku nezakrytosti, přechází z toho v takové pozitivní kvality, ale ... no to bychom se do toho museli blíž pustit. Mně se zdá, že to je daleko víc krkolomné, než je nezbytno. I když tam je mnoho podstatného řečeno. Mně se samotnému zdá, že ta základní chyba Heideggerova výkladu je v tom, že se pokouší z řečtiny vyždímat něco, co tam nemůže být. Proto ta kostrbatost, taková zvláštní křečovitost toho pokusu. Jeho cíle ovšem samozřejmě jsou takové, že se vymykají antickému myšlenkovému rámci, a on je chce v té antice přece jenom najít.

(VI.) Říkal jsi, že se každý setkává s pravdou. Jak to tedy s životem ve lži? Sám jsi minule uváděl, že kdybychom nebyli zbabělci, tak že už jsme na tom kříži, že se k té pravdě musíme tedy přiblížit nebo ji následovat. A říkáš, že každý se v reflexi s tou pravdou setkává. Ale to papouškování, nebo to zakrývání, nebo to žití přece – alespoň v současnosti – neodpovídá pravdě. Jak tam to je – že ten svět je proreflektován, tak tvrdě. A tak by to všechno mělo být jinak, mělo by nastat něco jako odevzdanost pravdě atd. ale nenastává.

LvH: Lež je možná pouze díky pravdě. Nebýt pravdy, není možná lež. Na druhé straně je to tak, že pravda je možná jenom tam, kde je možná také lež. Pokud z nějaké oblasti lze vyloučit lež, tak tam nemůže být ani pravda...

(Koz.) Ne, no tak já jsem tomu, co jsi říkal, rozuměl tak, že pravda je to, co zakládá naše poznání, co je umožňuje, a z toho mi vyplynulo, že lež je, když tu pravdu špatně tím lidským výkonem, např. tou filosofií, skreslíme. Čili potom lež je jen naše lidské dílo, které vyplývá z toho, že jsme se nedostatečně lidsky otevřeli pravdě, že jsme si z ní nic nevzali, jak jsi říkal, a pak je to něco úplně jiného, pravda a lež. Pravda je něco zakládajícího a ...

LvH: Jistě, ale všude tam, kde je pravda, je možná také lež. A vyloučit lež, učinit lež nemožnou, to znamená se zároveň uzavřít vůči pravdě.

(Koz) To ne, učinit lež nemožnou, to znamená se úplně vůči pravdě otevřít.

LvH: Ne. Otevřít se vůči pravdě, to znamená vzdát se sebe sama. Pak je jenom pravda a nejsme my. Ale my musíme – nemůžeme být jenom mimo sebe a v setkání s pravdou – my se musíme vracet. Patří k podstatě pravdy, že nás vrací do konkrétních situací. A v těchto konkrétních situacích neseme na sobě, ať chceme nebo nechceme, stopu tohoto setkání s pravdou. Ta stopa může být taková, že skrze ni ta pravda prozařuje dál, anebo může být taková, že skrze ni je podstatně zkreslována, zfalšována. Ale tam, kde znemožníme to zfalšování, kdyby to bylo vůbec nějak možné je vyloučit, tak tam je vyloučeno i to prozařování pravdy dál.

(VI.) Ale tam, kde je láska ... Ten kontakt s láskou by měl vylučovat lež.

LvH: No, ale was heißt das „kontakt s láskou“? Kontakt s pravdou taky vylučuje lež. Dobře, podle toho, jaká ta láska je. Copak někdo má, někdo disponuje absolutní láskou? Samozřejmě, že to má být tak, aby se člověk zcela vzepřel každé lži a aby se zcela oddal pravdě. Ale to není jenom otázka dobré vůle, to je podmíněno z tolika stran, člověk může tisíckrát chtít a chtění hotové mít a přesto, aby vykonati mohl, toho nenalézá. Má nejlepší úmysly, a ukáže se nakonec, že právě v těch nejlepších úmyslech sám sebe nejvíc podvádí. To je tím, že lidská duše je strašně komplikovaná. Co všechno uděláme pro to, abychom sami sebe nějak ospravedlnili, nebo alespoň omluvili, abychom si mohli sebe víc vážit než je přiměřené, jak si zakládáme na leccem jak na svém dobrém skutku, na své dobré vůli, na dobrém hnutí mysli, a ono to všechno je tak nepříjemně nasáklé čímsi nepravým, protože člověk je hříšný, jak se tradičně křesťansky říká – to je velká pravda. Člověk je prolhaný do morku kostí.

(Vl.) Ale v míře ještě větší je obdarován milostí...

LvH: Jenže tou nedisponuje člověk.

(Vl.) A spoluprací?

(LvH) Ta milost není přece žádná spolupráce; milost je jednostranná, to je akt vůči nám a ne náš.

(Vl.) Ale per praevisam meritem – už Ježíš tím může disponovat, když tam je předurčena ta aktivita s tím dobrem...

LvH: Tam je jedině možné započítat něco...

(Vl.) No, to jsou už konstrukce, tak to opouštím...

LvH: Ale každopádně jsou to takové poznámky zdálky. To je velmi předčasné... Samozřejmě v jiných kontextech k tomu můžeme dojít, ale sem to nepatří.

(PK?) Ještě ten vztah pravdy a lži. To se snad dá osvětlit na tom, že vědecká teorie ... jestliže ... (nelze rozluštit) Když máš určitou teorii vědeckou musí být falsifikovatelná. Musí existovat nějaké prostředky, jak ji popřít. A jestliže taková teorie je vytvořena, která takové popření vylučuje, tak je na bačkoru, protože nemá nic, co by se proti její pravdivosti mohlo říci. Prostě když to jenom pasuje, tak nemohu říci, zda to je pravdivé či není (třeba když se to týká jen jediného případu). Nemám žádný prostředek, který by dovolil rozhodovat.

LvH: Mimochodem takovým velmi chytrým způsobem tohleto vykládá Popper, celá ta teorie verifikace a falsifikace. On má takovou zvláštní, je to docela chytré...

(Md) Ono to vyplývá přímo i z toho, co jsi říkal. V tom setkání s pravdou jde vždycky také o lidský akt, otevřenost vůči možnému zasažení vším tím. Nebýt toho lidského aktu, s kterým se musí počítat, by setkání s pravdou nebylo možné.

(Koz) Tím neříkáš ovšem nic jiného, než že to je možné jen přes člověka, a člověk to může ovšem všechno zkreslit. Ale to ještě neznamená, že... to jako nahrává mně: čím méně zkreslí, tím více bude pravdy. Kdežto Láďa to říkal jinak. Říkal, že není možné, aby byla pravda bez lži.

(?) Já jsem tomu rozuměl tak ... že ...

(Konec 2. strany)

21. IV.

28. 4. zásah policie.

seminář se nekonal